

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA TARBIYALANAYOTGAN BOLALARNING AQLIY RIVOJLANISHINI ANIQLASH VA MUSTAHKAMLASH

Rejapova Namunaxon Akramovna
QDU o'qituvchisi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanish jarayoni, uning pedagogik va psixologik asoslari, bilish jarayonlarining (sezgi, idrok, tafakkur, xotira, xayol) rivojlanish xususiyatlari, shuningdek bolalarni maktab ta'limiga aqliy va psixologik jihatdan tayyorlash masalalari keng yoritilgan. Maktabgacha ta'lim muassasalari va oila hamkorligining ahamiyati, aqliy tarbiyaning vazifalari va uni amalga oshirish yo'llari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: aql, bilish jarayonlari, sezgi, idrok, tafakkur, xotira, xayol, aqliy tarbiya, maktabga tayyorgarlik, maktabgacha ta'lim.

DETERMINATION AND STRENGTHENING OF THE MENTAL DEVELOPMENT OF CHILDREN EDUCATED IN A PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATION

Rejapova Namunaxon Akramovna
Teacher of the Kokand State University

ANNOTATION: This article examines the process of intellectual development of preschool children and the pedagogical and psychological foundations for identifying and strengthening it. The study highlights the role of cognitive processes such as sensation, perception, thinking, memory, and imagination in the mental development of children. Special attention is paid to the importance of intellectual education in preparing preschool children for school, as well as to the formation of independent thinking, learning motivation, and social readiness.

The article also analyzes the significance of preschool educational institutions and family cooperation in supporting children's intellectual growth. Various educational activities, including play, creative work, and guided learning, are considered as effective means of enhancing children's cognitive abilities. The findings emphasize that systematic and purposeful intellectual education during the preschool period plays a crucial role in ensuring successful adaptation to school education and the overall development of a well-rounded personality.

Keywords: intellect, cognitive processes, sensation, perception, thinking, memory, imagination, intellectual development, preschool education, school readiness.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ И УКРЕПЛЕНИЕ УМСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ, ОБУЧАЕМЫХ В ДОШКОЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Реджапова Намунахон Акрамовна
Преподаватель КГУ

АННОТАЦИЯ: В данной статье подробно рассматривается процесс умственного развития детей дошкольного возраста, его педагогические и психологические основы, особенности развития познавательных процессов (ощущение, восприятие, мышление, память, воображение), а также вопросы умственной и психологической подготовки детей к школьному образованию. Научно и теоретически анализируется важность дошкольных образовательных учреждений и сотрудничества семьи, задачи умственного воспитания и пути его осуществления.

Ключевые слова: ум, познавательные процессы, ощущение, восприятие, мышление, память, воображение, умственное воспитание, подготовка к школе, дошкольное образование.

Yosh avlodni har tomonlama yetuk, mustaqil fikrlovchi, intellektual salohiyatga ega shaxs sifatida tarbiyalash bugungi jamiyatning muhim ijtimoiy ehtiyojlaridan biridir. Ayniqsa, globallashuv sharoitida bilimli, tafakkuri rivojlangan, ijodkor shaxslarni voyaga yetkazish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bu jarayonning poydevori esa maktabgacha ta'lim davrida qo'yiladi.

O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonunida maktabgacha ta'lim bolalarni intellektual, ma'naviy-axloqiy, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga qaratilgan uzluksiz ta'lim turi sifatida belgilangan. Shu bois, maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishini aniqlash va uni mustahkamlash masalasi pedagogika va psixologiya fanlarining muhim tadqiqot obyektiga aylangan.

Аqliy tarbiya tushunchasi va uning ahamiyati. Aqliy tarbiya — bu bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirish, ularni atrof-muhitni anglashga, bilimlarni o'zlashtirishga, mustaqil fikrlashga yo'naltirilgan maqsadli pedagogik ta'sirdir. Aql tushunchasi keng ma'noda sezgi va idrokdan tortib, tafakkur va xayolgacha bo'lgan bilish jarayonlarining majmuasini o'z ichiga oladi.

Sharq mutafakkirlari ta'lim va tarbiya masalasiga alohida e'tibor qaratganlar. Abu Nasr Forobiy "Fozil shahar ahlining qarashlari" asarida tarbiya orqali insonda shakllanadigan fazilatlarni tahlil qilgan. Abdulla Avloniy esa pedagogikani "bola tarbiyasining fani" deb ta'riflab, ta'lim va tarbiyaning uzviy bog'liqligini ta'kidlagan. Uning fikricha, tarbiya yoshlikdan berilmasa, kutilgan natijaga erishish qiyin bo'ladi.

Maktabgacha yoshda aqliy rivojlanishning psixologik asoslari. Maktabgacha yosh davri bolaning psixik rivojlanishida eng muhim bosqichlardan biridir. Aynan shu davrda bolaning bilish jarayonlari jadal rivojlanadi. Bola atrof-muhitni sezgi organlari orqali bilishni boshlaydi. Sezgi — bu tashqi olamdagi buyum va hodisalarning alohida xususiyatlarini aks ettiruvchi dastlabki bilish jarayonidir.

Idrok sezgilar asosida shakllanib, bolaning buyumni yaxlit holda anglashiga imkon beradi. Masalan, bola olmani nafaqat ko'radi, balki ushlab ko'radi, hidlaydi va ta'mini his qiladi. Natijada buyum haqida to'liq tasavvur hosil bo'ladi. Bu jarayonda ko'rish, eshitish, hid bilish, ta'm bilish analizatorlari birgalikda faoliyat yuritadi.

Xotira maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Bu yoshda xotira asosan beixtiyor xarakterga ega bo'lib, bola qiziqarli va emotsional jihatdan ta'sirchan ma'lumotlarni oson eslab qoladi. Shu bilan birga, 5–6 yoshdan boshlab ixtiyoriy xotira elementlari ham shakllana boshlaydi.

Xayol esa bolaning ijodiy faoliyati, syujetli-rolli o'yinlari, ertak va hikoyalarni idrok etish jarayonida rivojlanadi. Xayol bolaning kelajakdagi ijodiy tafakkuri va muammoli vaziyatlarda mustaqil yechim topish qobiliyatiga zamin yaratadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida aqliy tarbiyani amalga oshirish. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida aqliy tarbiya bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi. O'yin, ta'limiy mashg'ulotlar, mehnat faoliyati, rasm chizish, qurish-yasash kabi faoliyat turlari bolaning tafakkuri va nutqini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Aqliy tarbiyaning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Bolalarda tabiat va jamiyat haqidagi bilimlar tizimini shakllantirish.
2. Bilish jarayonlari va aqliy qobiliyatlarni rivojlantirish.
3. Mustaqil fikrlash va aqliy mehnat madaniyatini tarbiyalash.
4. Bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish va mustahkamlash.

Ta'lim jarayonida bolalarda kuzatuvchanlik, qiziquvchanlik, sinchkovlik va tanqidiy fikrlash kabi sifatlar rivojlanadi. Bu sifatlar keyinchalik maktab ta'limida muvaffaqiyatli o'qish uchun muhim omil hisoblanadi.

Bolalarni maktab ta'limiga aqliy va psixologik tayyorlash.

Bolaning maktabga tayyorligi faqatgina bilim hajmi bilan emas, balki uning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanganlik darajasi bilan belgilanadi. Psixologik tayyorgarlik bolaning diqqatining barqarorligi, xotirasining rivojlanganligi, tafakkurining moslashuvchanligi va nutqining ravonligi bilan ifodalanadi.

5–7 yoshli bolalarda maktabga bo‘lgan qiziqish kuchayadi. Ular o‘zlarini “o‘quvchi” sifatida tasavvur qila boshlaydilar. O‘yin faoliyati orqali esa irodaviy sifatlar, mas’uliyat, jamoada ishlash ko‘nikmalari shakllanadi. K.D.Ushinskiy ta’kidlaganidek, bolaning maktabga tayyorligi uning alohida psixik jarayonlari emas, balki shaxsining umumiy rivojlanish darajasi bilan belgilanadi.

Oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti hamkorligi. Bolalarning aqliy rivojlanishini ta’minlashda oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar bolaning qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlashi, kitob o‘qishga, savol berishga undashi lozim. Tarbiyachi va ota-ona o‘rtasidagi hamkorlik bolani maktab ta’limiga muvaffaqiyatli tayyorlashga xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta’lim tashkilotida bolalarning aqliy rivojlanishini aniqlash va mustahkamlash ularni maktab ta’limiga tayyorlashning muhim sharti hisoblanadi. Aqliy tarbiya tizimli, izchil va maqsadga yo‘naltirilgan tarzda tashkil etilgandagina bolaning bilish qobiliyatlari, tafakkuri, nutqi va shaxsiy sifatlari har tomonlama rivojlanadi. Bu jarayonda tarbiyachi, ota-ona va jamiyatning o‘zaro hamkorligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. O‘zbekiston Respublikasi. “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent, 2019.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. “Maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida”. – Toshkent, 2019.
3. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. – Toshkent: MTTV nashriyoti, 2023.
4. Karimova G.Q., Raximova D.Sh. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2022.
5. Xo‘jayev B.X., Sodiqova M.M. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2021.
6. Yo‘ldosheva N.Sh. Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishi metodikasi. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2022.
7. G‘ofurova M.A. Maktabgacha ta’limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: “Fan”, 2023.
8. Ismoilova Z.R. Bolalarni maktab ta’limiga psixologik tayyorlash asoslari. – Toshkent: “Adabiyot uchqunlari”, 2021.
9. Usova A.P. Maktabgacha ta’lim nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: “Pedagogika”, 2020.

10. Vygotskiy L.S. Bola rivojlanishining psixologik asoslari. – Toshkent: “Sharq”, 2020.